

МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ У ФІНАНСОВОМУ ПРАВІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЇ

Одним з важливих завдань, що стоять перед сучасним українським суспільством, є перегляд ієрархічної системи (від громадянина до держави) цінностей, які формують публічні і приватні потреби й інтереси та від яких залежить подальший розвиток країни. В значній мірі такому перегляду сприяють процеси правової мотивації та стимулювання. У публічній сфері фінансів, яка порівнюється з життєнеобхідною для державного «організму» «венозною системою», дані процеси на нинішньому етапі розбудови України є першорядними, мають свої особливості та потребують детального вивчення. Перш ніж виявити особливості новітнього застосування фінансово-правових інструментів мотивації та стимулювання суб'єктів фінансових правовідносин відмітимо, що за наявної в науці дискусії щодо співвідношення понять «мотивація» і «стимулювання», наша позиція – на стороні вчених, які розмежовують дані правові явища. Уважаємо, що правове стимулювання є процесом зовнішнього правового впливу на суб'єкта фінансового права (передусім за допомогою фінансово-правових приписів), який охоплює усі потреби, інтереси, цілі, мотиви таких суб'єктів, актуалізуючи й підсилюючи наявну систему мотивів й не змінюючи структуру мотивації; а правова мотивація – це внутрішній процес свідомого вибору особою певного типу поведінки, що визначається комплексним впливом зовнішніх (стимули) та внутрішніх (мотиви) факторів. Слід відмітити також, що для сфери публічних фінансів правове мотивування та стимулювання як методи управління фінансами протилежні за своєю спрямованістю: якщо перше переслідує мету змінити існуючий стан функціонування публічних фондів коштів; то друге – спрямоване на правове закріплення такого стану. У такий спосіб ці явища доповнюють одне одного. Водночас процеси правового мотивування та стимулювання у сучасних фінансових правовідносинах можуть не лише збігатись, взаємно підсилюватись, але й протистояти один одному (що особливо характерне за нинішніх реформ). Наприклад, заощадження бюджетною установою позабюджетних коштів у поточному бюджетному році досить часто призводить до зменшення бюджетних асигнувань у наступному році; або заощадження чи отримання в обсягах понад планом позабюджетних коштів, з метою подальшого (у наступних звітних періодах) їх спрямування на розвиток установи (заохочення персоналу),

за рішенням власника (Уряду, органу влади), внаслідок бюджетного недофінансування поточних потреб, змінюється призначення таких (позабюджетних) коштів, покриваючи статті бюджетних витрат (зокрема, оплата за комунальні послуги тощо), - не лише не сприяє підвищенню фінансово-господарській діяльній мотивації, але й суттєво знижує її. Тому чергове реформування стимулюючих факторів у сфері публічних фінансів повинно відповідати потребам, інтересам і можливостям (!) суб'єкта фінансового права, тобто механізм фінансово-правового стимулювання повинен бути адекватним механізму мотивації такого суб'єкта. Уважаємо, що за глобальних реформ в Україні процеси правового стимулювання та мотивації потребують адаптації під такі реформи та мають здійснюватись з урахуванням поділу суб'єктів фінансового права на публічних (державних, муніципальних) та приватних, які керуються різними мотивами та взаємодіють з державою (муніципальними утвореннями) на принципово різних правових підходах. Відповідно у фінансових правовідносинах «держава – публічні (державні) суб'єкти (органи державної влади, бюджетні установи і т.п.)» перша сторона як владний суб'єкт та власник фондів відповідних суб'єктів самотійно в односторонньому імперативному порядку здійснює перегляд доцільності функціонування існуючої мережі державних інституцій, оптимізуючи їх кількість, скорочуючи чисельність службовців тощо. Звичайно, цьому має передувати ревізія державою власних функцій (наприклад, контрольної, наглядової, правоохоронної і т.п.), необхідність реалізації яких формує відповідні державні потреби та інтереси (зокрема, в органах влади, підприємствах, фінансових ресурсах тощо). Так, прикладом, може слугувати урізання державою функцій органів прокуратури, скорочення граничної чисельності рядового та начальницького складу МВС України, що в економічному сенсі має сприяти суттєвому вивільненню бюджетних коштів на їх утримання. Уважаємо, що у вказаній групі відносин держава делегує утвореним нею органам й установам власні фінансово-правові потреби й інтереси (у тому числі, потреби у фінансових ресурсах). У такому разі переконані, що держава для даних суб'єктів фінансових правовідносин утворює систему, переважно, негативних (стримуючих) правових стимулів, спонукаючи їх до правомірної поведінки при здійсненні фінансової діяльності. Поряд з тим, частково можна говорити про позитивне правове стимулювання таких суб'єктів при умотивуванні їх можливістю розпоряджатися позабюджетними коштами, отриманими як дохід внаслідок здійснення господарської діяльності, благодійної допомоги тощо, спрямовуючи їх на розвиток установи. У будь-якому випадку, кінцевий результат діяльності

(як правило, по закінченню бюджетного року) таких стимульованих суб'єктів відображає їх мету, яка становить частину єдиної мети стимулюючого суб'єкта (держави). Інша, більш складна, ситуація щодо формування процесів правового стимулювання й мотивування склалася нині у фінансових правовідносинах між державою (в особі органів влади) й приватними суб'єктами. За нинішніх умов (тотальних скорочень державних видатків, різкого падіння курсу національної валюти, скорочення робочих місць в державному та приватному секторі, припинення функціонування численних державних програм, глибокої кризи в банківському та страховому секторі економіки, тощо) кардинального перегляду потребує структура мотивації як для зайнятих підприємців усіх рівнів (від фізичної особи-підприємця до великої приватної компанії), так і для громадян України загалом. Звичайно більшість із запропонованих Урядом механізмів мотивації сьогодні суспільством сприймаються негативно, оскільки суперечать усталеним до сьогодні інтересам. Такими новими й водночас вимушеними фінансово-правовими мотивами, які намагається держава сьогодні привити населенню, є зокрема запровадження «податкового компромісу», «податкової амністії», введення обов'язкової безготівкової форми нарахування заробітної плати, перехід населення на недержавне пенсійне страхування тощо. Орієнтуючись на європейські стандарти, рівень життя та досвід реформ, стає очевидним необхідність зміни вітчизняних правових режимів, зокрема в сфері фінансів. А оскільки вони торкаються кожного члена суспільства переконані, що їх упровадження має здійснюватись виважено, обґрунтовано.

В даній статті нами окреслено лише загальні напрями й особливості фінансово-правового стимулювання та мотивації суб'єктів фінансового права в умовах кардинальної зміни орієнтирів державної політики, що обумовлює переосмислення потреб і інтересів усіма членами українського суспільства. Переконані, на цій ниві вкрай актуальними є подальші наукові, у тому числі комплексні, міждисциплінарні дослідження порушених у даній роботі питань.